

*Roos Proesmans tijdens de eerste Dolle Mina-actie te Gent,
4 maart 1970 (collectie Chantal De Smet)*

Roos Proesmans, Prima (Dolle) Mina, 1943-2002

*Chantal De Smet, hoogleraar, diensthoofd Cultuur
Hogeschool Gent*

"Lef had ze, lief was ze" - zo stond het op haar rouwbrief. Een afscheidsgedachte - overigens door velen gedeeld - van haar dochter. Ja, ze was lief, dat is ze altijd geweest: een warm en bijzonder zachtmoedig mens. In die mate zelfs dat *"lief"* misschien wel voor *"lef"* had moeten staan. Maar lef, ja die had ze ook: ze stond voor wat ze stond. In de eerste plaats en voornamelijk voor rechtvaardigheid. Geen sprookjesmens zoals Herman De Coninck het wat cynisch dichtte⁽¹⁾, maar diep en diep overtuigd.

Dergelijke omschrijving is natuurlijk toepasselijk op heel wat mensen, net zo goed is en was geen van hen zoals Marie-Rose Proesmans, genaamd Roos, met als roepnaam - voor hen die de studententijd met haar deelden - Proes(ke). Zij heeft in Vlaanderen, en dit ondanks haar mateloze bescheidenheid, dé aanzet gegeven tot de tweede feministische golf die in 1970 startte. Mede door deze golf en alle effecten eruit voortvloeiend, is de situatie van de vrouw er sindsdien - zeker op juridisch vlak - ontzettend op vooruit gegaan. Vandaag kunnen jonge vrouwen zich niet realiseren wat de wereld was waarin wij, jonge vrouwen van de jaren zestig, opgroeiden, waarin onze moeders als vanzelfsprekend leefden. Het feminisme is een begrip dat zij, de jonge vrouwen van vandaag, dikwijls lachend uitspuwen. Zij zien het als een of andere vorm van sektarisme, als iets van en voor verbitterde oude vrijsters. Ons verzet was echter ingebed in een harde realiteit, in een door velen geleefde grijze werkelijkheid. Want wij leefden en waren, onder het wettelijke gezag van onze echtgenoot, 'onvolledig', en dus de facto minderwaardig als we geen (officiële) partner hadden; mindere (en zeker minder betaald) op de werkvloer; slachtoffer van ons eigen biologisch zijn (de pil bestond amper, abortus was verboden); onbekend met pampers en babyvoeding; volslagen leek in de kennis van wasmachines en afwasmachines: die bestonden wel, maar waren tot medio jaren zeventig voorbehouden aan kapitaalkrachtigen; zonder kinderkribben:

kinderopvang stond in de kinderschoenen (en werd zeker niet gecontroleerd door Kind & Gezin), laat staan dat er van enige terugbetaling (via belastingen bv.) sprake was; zowat afwezig in alle beslissingsorganen; een minoriteit in het hoger onderwijs (7% vrouwen toen wij aan de RUG studeerden). Kortom: 'le deuxième sexe'.

Roos groeide op in een degelijk, welgesteld, Limburgs burgergezin. Wim Jorissen, volksvertegenwoordiger voor de Volksunie, was een aangetrouwde oom. Ze was kostschoolleerlinge in een Onze-Lieve-Vrouw-Onbevleete-Ontvangenis, waar ze lid was van de ABN-kernen en studeerde nadien aan de Rijksuniversiteit Gent. Ze werd in 1967 doctor in de rechten. Een degelijk huwelijk, dienstpersoneel, desnoods vrouw aan de haard na de geboorte van de kinderen, was de logische - door haar milieu uitgestippelde - toekomst. Maar zo verliep het geenszins.

Na haar studies werkte ze enige tijd als enquêtrice met onder andere als studieobject het seksuele gedrag in Vlaanderen en leerde aldus snel 'het echte Vlaanderen' kennen. Dan werkte ze, overigens samen met Jan-Emiel Daele, op de dienst van prof. Verstichelen aan de RUG waar ze na een lange procedureslag naar aanleiding van haar ontslag (Piet Van Eeckhaut was haar raadsman) vertrok.

In 1968 verhuisde ze met haar partner, Siegfried Van de Cruys, naar Antwerpen. Hij was de uitgever van het studentenblad *Eindelijk* en verzorgde op zijn stencilmachine ook de allereerste uitgaven van auteur Guido Van Meir. Hij was lang het boegbeeld - als zoiets al bestond - van de Vlaamse provo's. Ze trouwden, hoe kon het anders: samenleven, zeker als men een kind had, was toen zowat ondenkbaar. Trouwen was toen overigens ook hét middel bij uitstek om zich los te maken van knellende familiebanden.

Toen werd Saskia geboren en - ongeveer op hetzelfde tijdstip - vertrok Sieg voor het volbrengen van zijn burgerdienst (een van de eerste lichten, zoniet de eerste) naar de Civiele Bescherming in Liedekerke. Later naar andere oorden. Een ganse week weg, soms meer. Roos werkte als juriste bij een verzekeringskantoor en had het daar - ook omdat ze vrouw was - knap lastig. Toen ze er ontslagen werd was voldoening gevend werk vinden in haar veld niet vanzelfsprekend. Maar het gezin moest draaiende gehouden worden en zo ging ze bijvoorbeeld enige tijd aan de slag als interim-arbeidster, onder andere in een bedrijf dat handelde in gedroogde peulvruchten.

Het leven van een quasi alleenstaande vrouw met kind was bijzonder moeilijk. Zeker toen ze naast gezin, kind en werk, ook (weze dat ze het zich slechts iets later realiseerde) iets voor zichzelf wou. 's Morgens vroeg, 's avonds laat, 's nachts soms ook, werkte ze aan een licentie Stedenbouw, Ruimtelijke ordening en Ontwikkeling: *Maatregelen en voorzieningen ten behoeve van de buitenhuiswerkende vrouw. Een concreet onderzoek voor de Stad Antwerpen*⁽²⁾. Over sociale voorzieningen dus (kinderkribben, opvangruimtes, voor- en naschoolse opvang, wasserettes maar ook arbeidsduurvermindering en uitbreiding van vakanties), en het ontbreken eraan. Zo ving haar schoonmoeder - "Moeke" - Saskia op. Maar hoe schitterend de kleine het er ook had en hoe lief Moeke ook was, dat wrong. Keuze was er echter niet.

Steeds opnieuw stootte ze op fundamentele, ei zo na blinde onrechtvaardigheid. Er waren zo goed als geen vrouwelijke politici en zij die er wel waren durfden het amper aan om vrouwelijke thema's op de agenda te plaatsen, uit angst op de vrouwenproblematiek vastgepind te worden. Uit schrik ook als een soort hysterica bestempeld te worden. Het was de tijd dat Louis Major in het parlementaire halfrond tegen Nelly Maes uitvoerde dat "vrouwen niet zoveel complimenten moe(s)ten maken". De partijen en mutualiteiten hadden grote, sterke vrouwenbewegingen maar ook daar bewoog niemand, of althans, zo werd het gepercipieerd. Men kon er, 's namiddags meestal, bloemschikken volgen en hoe men zich aantrekkelijk kon schminken, diavoorstellingen volgen over verre reizen en ook wel voordrachten over al dan niet interessante filosofieën, uitzonderlijk ook wel eens iets met betrekking tot kinderen. Maar over het leven van de vrouwen zelf, over wat hen werkelijk aanbelangde en kwetste, geen woord. Werkende vrouwen waren er afwezig. Zij waren een blinde vlek.

Ook de vakbonden roerden zich maar lauwtjes: nog maar net (1966) had de strijd voor gelijk loon voor gelijk werk in de FN-Herstal-staking dit voldoende aangetoond. Vele vrouwen revolteerden en voelden zich door maatschappij, politieke en andere structuren in de vergeethoek geduwd. Zij ondernamen echter niets, voelden zich machteloos, dachten soms zelfs dat het echt zo was: dat zij minderen waren. Roos was het zo beu dat ze, meer impulsief dan bewust wellicht - want ze had zich zeker niet gerealiseerd wat het allemaal met zich zou brengen - een daad stelde: ze nam contact op met de Nederlandse Dolle Mina's, die net hun eerste actie achter de rug hadden, en in één trek door richtte ze in Antwerpen de eerste Vlaamse Dolle Mina-kern op. 'Prima (Dolle) Mina', staat met recht op haar rouwbrief en in een paar kranten.

Dolle Mina is, althans structureel, niet zo'n belangrijke organisatie geweest: ze heeft als los-vaste vereniging hoop en al slechts zo'n (zeer) kleine tien jaar bestaan⁽³⁾. Maar ze is een harde, een doeltreffende, een noodzakelijke zweepslag geweest. Dit kwam vooral omdat ze de vele mistoestanden op een creatieve, ludieke en provocerende wijze aanpakte: recht op longkanker in het verzekeringsbedrijf waar Roos gewerkt had en waar mannen wel en vrouwen niet mochten roken; het officieel openen van een - reeds sinds de jaren vijftig - gesloten kinderkribbe in de Gentse arbeiderswijk de Brugse Poort; het verstoren van een Miss België-verkiezing door een ervoor geselecteerde medestandster⁽⁴⁾; het in vraag stellen van de door de commercie in het leven geroepen St.-Niklaas en Moederdag; de slogan "Baas in eigen buik"...

Dolle Mina heeft zaken in beweging gezet, vrouwen (en mannen) doen denken. Verstarde structuren door mekaar geschud. Nieuwe organisaties in haar kielzog doen ontstaan, de kloof tussen vrouwen van verschillende gezindheid gedempt en aldus mee aan de basis gelegen van het VOK (Vrouwenoverlegkomitee). Mee de mythische eerste Vrouwendag in de Passage 44 te Brussel georganiseerd. Aan de wieg gestaan van acties rond dokter Peers en de ganse abortusproblematiek. Kortom, het vrouwenvraagstuk centraal op de agenda geplaatst.

Natuurlijk: we werden uitgelachen en als verlate suffragettes bestempeld. Maar we waren jong én dus mooi, we waren geen chagrijnige 'spinsters' of bittere 'bas-bleus': we hadden partners en vrienden, we waren vrolijk en ongeduldig, creatief en opstandig. Door onze acties heen en door wat we in beweging gezet hebben is de samenleving een stukje veranderd. Niet in het minst omdat vrouwen in de structuren, zich gesteund wetend, eindelijk vrouweneisen op de politieke agenda hebben geplaatst. Veel werd hierdoor bereikt en de situatie van de vrouwen is ondertussen ontzettend veel, althans wettelijk, verbeterd. Al is het, als we rondom ons kijken, nog steeds niet zoals het zou moeten zijn. Het zou, we wisten het toen al, een strijd van lange, van zeer lange adem worden al is het maar omdat het om een omwenteling gaat in dat wat de meesten onder ons (mannen zowel als vrouwen) als vanzelfsprekend ervaren. En nochtans zijn er stappen gezet, en nochtans zijn er vanzelfsprekendheden doorboord. Er wacht ons echter nog een lange weg alvorens vrouwen en mannen *op alle vlakken* dezelfde kansen, *dezelfde mogelijkheden* zullen hebben⁽⁵⁾.

Roos zelf opteerde om niet in de structuren te stappen, al werd ze voldoende gesolliciteerd. Maar structuren, (noodzakelijke) compromissen, organisatietucht en -plicht, waren niets voor haar die op een of andere manier ook een (wat timide) einzelgänger was. Voor haar was het persoonlijke politiek. Dat de politiek er niet in slaagde ook het persoonlijke te bereiken, was bitter maar reëel. Daar wou zij geen deel aan hebben. Waar echter onrechtvaardigheid bestond, stond zij op de bres. Altijd. Zo schreef ze een (wel zeer alternatieve) vrouwenrubriek in het enkele maanden bestaande tijdschrift *Vrijdag* en werkte ze actief mee aan de *LeF-cahiers* (Links en Feministisch), die ik coördineerde. Aldus was ze zeer lang actief in het Antwerpse Antifascistisch Front. Ook werkte ze een tijd als assistente van Rita, nu Barones Mulier.

Roos' bescheidenheid en die van anderen - onbekenden - spreekt bijvoorbeeld uit de publicatie van *Jaloezie. Gesprekken over relaties - theorie en praktijk*, waar we in de inleiding lezen: "Moeten we onszelf voorstellen als auteurs? Nee toch. We hebben gewoon met een aantal mensen gepraat over jaloezie"⁽⁶⁾.

Enkele jaren gaf ze les, maar het te weinig kunnen ingrijpen in structuren en richtlijnen, het soms te monotone stond haar niet aan. Lesgeven was niet echt haar ding. Toen een job vrijkwam bij Info-Jeugd Nationaal - waar ze als leerkracht in contact mee was gekomen en waarvoor ze reeds schreef - aarzelde ze niet. Ook hier weer dreef haar, haar gevoel voor rechtvaardigheid. Jongeren informeren over hun rechten leek haar essentieel: van kinderrechten en kinderrechtencommissariaat was er nog geen sprake. Ze nam al snel de leiding van de organisatie, verrichtte opzoekingswerk in nationale en internationale wetgeving en maakte dan lespakketten en infobrochures voor jongeren en voor de jeugd- en jongerenorganisaties. Zij werkte regelmatig met Kluwer en andere uitgeverijen. Ook hier weer achterhaalde de tijd haar werk: wat zij op een of andere manier in gang gezet had, werd door anderen overgenomen, ook structureel. En dat was goed.

De laatste jaren leefde Roos wat meer teruggetrokken. Zij was wel nog actief als beheerder van Het Toneelhuis, geen strijd meer, wel een enthousiaste ondersteuner van een boeiend project. Cultuur had haar al altijd gefascineerd: tijdens haar universitaire jaren was ze verantwoordelijke voor cultuur van het KVHV (Katholiek Vlaams Hogescholen Studentenverbond), een organisatie die ze eind jaren zestig met enthousiasme hielp ontbinden. De tijd van de schotten was toen voorbij, van nu af aan zou het om de doelstellingen gaan, niet langer over structuren. Althans dat dachten we in die roerige en boeiende jaren van studentenverzet. De tijd heeft ons ongelijk aangetoond maar tevens ook bewezen dat verder strijden noodzakelijk was. Noodzakelijk is.

Roos wist dat de strijd niet gestreden was. Ook niet voor Het Toneelhuis. Ze zou wel weer op de barricade gaan staan als het nodig was. Als onrecht (weer) zegevierde. De tijd heeft het haar niet gegund.

(1) sprookje

er was eens een man
die altijd rechtvaardig was
H. DE CONINCK, *De Lenige Liefde*.

(2) Rijksuniversiteit Gent, Academiejaar 1973-1974.

(3) In Gent langer dan in Antwerpen. In die beide steden dan weer heel wat langer dan in Brussel waar de beweging slechts een ééndagsvlieg was.

(4) De orde verstoren gebeurde aldus vanop de scène én vanuit het publiek.

(5) Wie daar niet van overtuigd is moet maar naar het aantal vrouwelijke politici, professoren, rectoren, bedrijfsleiders, directeurs van culturele instellingen, secretarissen-generaal, directeurs-generaal, partijvoorzitters, enzovoort enzoverder kijken.

(6) EPO, 1980. De bescheidenheid van de auteurs belette niet dat de lay-outster wel met naam werd vermeld!